

Az Egri csillagok török nyelven

„Egy nagyon magyar regény”

Simon Pallós Piroska

2013 májusának végén Isztambulban könyvbemutatóra gyülekeztek az Isztambuli Magyar Kulturális és Baráti Társaság tagjai, a Boszporusz partján élő magyarok és családtagjaik. Páran messziről utaztak oda, hogy részt vegyenek egy páratlan eseményen. Erdal Şalikoğlu³² ült a főhelyen, s bizonyára jóleső érzéssel nézett szét a magyar klub udvarán. A program kezdetére várakozók színes borítójú könyvet vettek kezükbe, nézegették, forgatták, lapozgatták, s ízlelgették, hogy is hangzik törökül a magyar irodalom legismertebb és Magyarországon méltán egyik legnépszerűbb alkotásának első mondata. „*Derede iki çocuk yıkanmaktalar, bir oğlan, bir de kız*” – olvashatták. „*A patakban két gyermek fürdik: egy fiú meg egy lány.*” – szól anyanyelvünkön az idézett mondat.

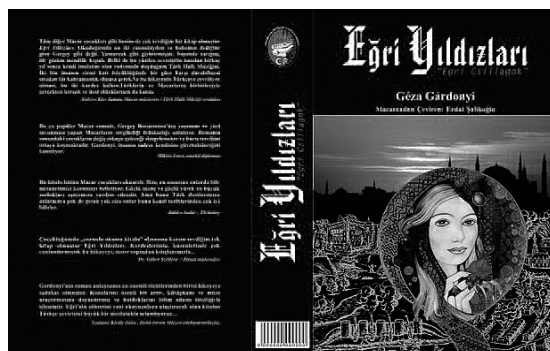
Gárdonyi Géza örökbecsű művét nagyon sok nyelvre lefordították már. A német és angol kiadás mellett többek között létezik bolgár, cseh, észt, finn, holland, horvát, lengyel, orosz, örmény, román, szlovák, vietnámi és kínai fordítás is. És 2013-tól immár törökül is olvasható az egri vitézek diadaláról szóló alkotás.

Erdal Şalikoğlu tizenegy hónap alatt végzett a hatalmas munkával. „*Őszintén mondhatom, hogy egyszerű a regény nyelve, sokkal egyszerűbb, mint a ma beszélt nyelv. Ritkán akadtam olyan szóra, kifejezésre, amelynek nem találtam a török megfelelőjét. Ha végképp elakadtam, segített kedves »nővérem«, Eva Aktürk, az Isztambulban élő magyar művészettörténész. A »lassúság« az időhiánynak köszönhető. Csak esténként, éjszakánként tudtam foglalkozni a könyvvel*” – írta levelében a fordító. Arra a kérdésre, hogy miért tartotta fontosnak a regény török nyelvre való átültetését, Erdal Şalikoğlu így válaszolt: „*Nekem az a véleményem, hogy megismerés nélkül nem lehet szeretet. A gyűlölethez pedig nem kell megismerni a másikat, sőt [...] Azt akartam, hogy népem valamelyest megismerje, hogy a testvérnép, a magyarok hogyan viszonyulnak a XVI. századi eseményekhez, így a török hódításhoz. Az mindegy, hogy jól vagy rosszul, csak megismerjék.*” Erdal Şalikoğlu tisztában volt vele, hogy a Gárdonyi elbeszélte események jó része írói fantázia terméke. „*Eleve minden történelmi eseménynek legalább két olvasata van. Különbösen is, Gárdonyi a XX. század elején írta ezt a regényt. A célja nemcsak az volt, hogy XVI. századról meséljen a gyerekeknek, hanem az is hogy történelmi tényeket mutasson be.*” A török nyelvű kiadáshoz Magyarország ankarai nagykövete, az ismert történész, dr. Hóvári János³³ írt előszót. Ő így vall a regényről, mint meghatározó olvasmányélményéről:

---

³² A fordító, Erdal Şalikoğlu fizioterápiás és rehabilitációs szakorvos. Egy észak-keleti kisvárosban, Şavşatban született. Apja török nyelvtanár. 11 éves korában, hogy jobb oktatást kapjon, családjá Isztambulba költözött. 16 éves kora óta népzenevel és néptáncal is foglalkozik. 1991-1993 között Budapesten, az Országos Rehabilitációs és Fizioterápiás Intézetben és az Országos Orvosi Rehabilitációs Intézetben volt továbbképzésen. Magyarul az utcán tanult meg. Budapesti artózkodása idején született barátsága Kobzos Kiss Tamással. Erdal Şalikoğlu számos alkalommal adott koncertet Törökországban, Magyarországon és Erdélyben a Csíkszeredai Régizene Fesztiválon. Eddig két közös lemezük jelent meg török énekmondók magyarra fordított dalaival. A harmadik lemezük most van előkészületben, Balassi Bálint török nyelvre fordított, megzenésített verseivel. A két és fél éve alapított Isztambuli Magyar Kulturális és Baráti Társaság elnöke. A társaság fennállása óta számos magyar kulturális eseményt rendezett, hogy az Isztambulban élő magyarok otthon érezzék magukat.

³³ Hóvári János 1955-ben a Somogy megyei Kiskörpádon született. 1973-ban a kaposvári Táncsics Mihály Gimnáziumban érettségizett. 1979-ben az ELTE Bölcsészettudományi Karán, történelem-török szakon szerzett diplomát. 1979-1992 között az MTA Történettudományi Intézetének munkatársa, a történelemtudományok kandidátusa. Alapítója a Pécsi Tudományegyetem Történelmi Intézetének (1984), a pécsi egyetem címzetes egyetemi tanára. 1992 óta a Külügyminisztérium munkatársa. Tel-Avivban és Kuvait városban volt nagykövet. 2010 és 2012 között a Külügyminisztérium globális ügyekért felelős helyettes államtitkára. 2012 óta Magyarország nagykövete Ankarában. Legismertebb könyve *A hűtlen Dobó* 1987-ben jelent meg, amelyben az egri hős útját mutatja be élete utolsó szakaszában, amikor egy Bécs elleni szervezkedés meghatározó személyisége volt. Szívében, lelkében mindig somogyi maradt, szülei ma is Kiskörpádon élnek.

Az Egri csillagok török nyelvű kiadásának borítója

„Én is azok közé tartozom, akiknek első végigolvasott regénye az Egri csillagok volt. 1963-ban, a karácsonyi szünetben kezdtem el olvasni, mire januárban újrakezdtük az iskolát, be is fejeztem. Ebben, ha jól emlékezett segített az is, hogy abban az évben nagyon kemény tél volt, s talán szénszünet is. Dél-Somogyban azt beszélték az emberek, hogy befagyott a Dráva, s Horvátországból átjöttek a farkasok. Szóval olyan tél volt Kiskorpádon, hogy csak olvasni lehetett. Nyolcéves voltam. Azt érezhettem, hogy amit Gárdonyi leírt, talán velem is megeshetett volna, ha abban az időben születek. A könyv közel hozta hozzám a XVI. századot, de a törököket is. Valamikor gimnazista koromban újraolvastam, akkor a regény már mást mondott: akkor már pontosan éreztem a könyv hazafiságát, a magyarság összefogására való felszólítást. 1968-ban elkészült a film is, a regény adaptációja. Megragadó lett, de a regény sok fontos eleme kimaradt a filmből. Az elmúlt hónapokban ismét végigolvastam a könyvet. Gárdonyi igen jó cselekményszöveg volt. Ezért olvasmányos a könyv. Jól adja vissza a magyar–török háborúk kegyetlenségeit, de emberi vonatkozásait is. És persze jól esik olvasni a somogyi vonatkozásokat. Gárdonyi anyai ágon somogyi volt, és élt is Somogyban. Az Egri csillagok tehát közel áll a szívemhez.”

Hóvári János jelentős tettek tartja a fordítást. „Amit a törökök világáról magyarul írunk, azt török barátainknak ismerniük kell. És fordítva is” – mondta. Elismerően szólt a fordítóról. „Erdal Şalikoğlu a fordító, otthon van mindkét kultúrában. Orvosként hazánkban tanult, s megismert bennünket. Ebben az is segített neki, hogy nemcsak kiváló orvos, hanem remek népzeneész is. Ő nagyon jól tudja, hogy az Egri csillagok a legolvasottabb magyar regény. Megfogadta még nagyon régen, hogy a könyvet lefordítja, s ígéretét be is váltotta.”

Valószínűleg a magyar olvasók számára az az egyik legizgalmasabb kérdés, hogy a regény melyik részét, fejezetét tudják a török olvasók a legnehezebben elfogadni? Erre az oszmánkori történelem és a törökök érzélelvilágának jó ismerője a következőket mondta: „Gárdonyi időnként nagyon elmarasztalóan ír a törökökről. Egyrészt azért, mert íróként az ellentéteket kell felmutatnia. Másrészt azért, mert Egernél életre-halálra menő küzdelem folyt. Én úgy tapasztaltam, hogy a fordító a felesleges – időnként sértő – gúnyolódásokat igyekezett tompítani. Ezt nagyon helyesen tette. A cselekményt illetően azonban nem lehetett és nem is kellett változtatnia. Gárdonyi jól ismerte a mohácsi ütközet és a Buda elfoglalása közötti kálváriát (1526-1541). A regényben igen jól adja vissza a magyar pártküzdelmeket. Áldozataként mutatja be Török Bálintot, aki szerinte az akkori »harmadik út« harcosa volt. Ma már tudjuk, hogy Török Bálint sohasem volt a Héttoronyban, a szultán külön őriztette, mert tervei voltak vele. Gárdonyi szerint Szulejmán szultán döntött úgy, hogy Török Bálintot fogságba veti. A déldunántúli nagyúrtól azonban Izabella királyné környezetében is tartottak. Én nem tartom kizártnak – habár erre vonatkozóan nincsenek egyértelmű források –, hogy egyes magyar körök a szultánt megkérték Török Bálint elfogására. Ezeket a finomságokat – ilyen utalás egyébként számos helyen van a regényben – a magyar olvasók sem nagyon értik mindig, a törököknek pedig a XVI. századi igen bonyolult magyar világ távoli és nehezen érthető. Ezzel azt akarom mondani, hogy a török olvasóknak – de más külföldinek is – igen nehéz igazán megérteni az Egri csillagokat, mert az nagyon magyar regény.”

Nos, ha azt kérdezné a tisztelt olvasó, hogyan fogadta a török olvasóközönség Gárdonyi regényét, a válasz az lenne: nem tudjuk. A kötet³⁴ könyvesbolti forgalomba még nem került, a hivatalos procedúra hosszú. Ismereteim szerint a könyv eddig kevés olvasóhoz jutott el, leginkább azok vették kézbe, akik ott ültek a könyvbemutatón, vagy valamilyen magyar kötődésük van, esetleg ajándékba kaptak egy példányt a nagykövettől. Tőlük visszajelzés még nincs. Érdekes lenne azt is megtudni, vajon megértik-e a török olvasók, hogy Gárdonyi *Egri csillagok*ja elsődlegesen a magyar összefogásról és hazaszeretetről szól, s ehhez a törökkor csupán remekül megfestett díszletül szolgál. Azonban azt is eredményként lehet majd elkönyvelni, ha a török olvasók egyáltalán érdeklődéssel fordulnak a könyv felé.

Köszönöm a fordítónak, Erdal Şalikoğlunak és Hóvári János nagykövet úrnak, hogy válaszoltak levélben feltett kérdéseimre.

³⁴ A könyv az isztambuli Török-Magyar Baráti Társaság gondozásában, Magyarország Külügyminisztériumának támogatásával jelent meg. A kötethez Hóvári János írt előszót, Fodor Pál, az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpontjának főigazgatója és Császtravay Tünde irodalomtörténész bevezetőt, s Kiss Gábor isztambuli főkonzul utószót. A könyv borítóját Faragó Miklós tervezte.